

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.111'25:34

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.5-1/39>

Сковронська І. Ю.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Юськів Б. М.

Львівський державний університет внутрішніх справ

КОНЦЕПТ «ПРАВООХОРОНЕЦЬ» У МОВНІЙ СВІДОМОСТІ НАРОДУ (АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ ДИСКУРС)

У статті розглянуто деякі чинники формування образу правоохоронця у мовній свідомості англіїців та українців, виокремлено низку смислів, що зумовлюють статус цієї категорії осіб. Образ-концепт правоохоронця посідає у свідомості носіїв української мови важливе місце як образ представника державної влади, що боронить закон, охороняє правопорядок, запобігає злочинам. Традиційна схема аналізу концептів у сучасному мовознавстві включає кілька етапів: досліджується етимологія слова-імені концепту, його словникові дефініції, словотворчі потенції, синтагматичні зв'язки, особливості репрезентації у фразеологізмах, пареміях й афоризмах, які вербалізують його зміст, іноді залучаються дані асоціативних експериментів. Наголошується, що концепт – це жмут уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань, який супроводжує те чи інше слово. Концепт ширший за поняття, оскільки останнє включає сукупність основних ознак, а концепт об'єднує інформацію про всі ознаки реалії. Концепт – це концентрат знань людини, її уявлення, що відображені і в мовній формі, що розкриває життєві позиції, системи поглядів, світосприйняття, ментальність відповідного народу.

Образ-концепт правоохоронця експлікує смисли, які містять яскраво виражений позитивний оцінний заряд і вказують, що довіра до людей, що знають і охороняють закон, є високою, як високою є і суспільна оцінка їхньої діяльності, статус у суспільстві, хоча виокремлюються смисли щодо дій поліцейських з негативною семантикою.

Формування професійної особистості може мати успіх лише завдяки ефективному використанню фрагментів англійської мови спеціалізованого навчального матеріалу з урахуванням змістовних, мовних і методичних якостей текстів, а саме з урахуванням естетичного потенціалу, вокабулярно-стилістичного та тематичного принципів.

Ключові слова: концептуальний аналіз, правоохоронець, смисл, мовна свідомість, правопорядок.

Постановка проблеми. Навчання майбутніх правоохоронців здійснюється з метою їх успішної подальшої самореалізації у професійній діяльності. Практична складова частина підготовки передбачає функціонування курсантів у ситуаціях, які збігаються з тими, що виникають під час виконання їхніх службових обов'язків. Вивчення англійської мови для професійного англійського спілкування має на меті оволодіння мовою для роботи з офіційними документами та спілкування з іноземцями в службових ситуаціях. Окрім цього, у процесі оволодіння іноземною мовою формуються такі аспекти світоглядної

культури особистості, як: громадянська позиція, усвідомлення своєї відповідальності перед народом, формування власної національної гідності, етична культура, що виявляється у прояві відповідальності за свої вчинки і справи, здатності до переживання і співчуття, пізнавальної активності тощо. З огляду на це, використання в навчально-виховному процесі лінгвокраїнознавчого матеріалу є ефективним засобом підвищення мотивації до суспільної діяльності, ознайомлення з мало відомими фактами суспільно-політичного життя носіїв цієї мови, одержання додаткових знань у галузі майбутньої професійної діяльності. Тому

навчальні програми повинні містити великий обсяг навчально-інформаційного матеріалу, на основі якого формуються погляди, переконання, ціннісні орієнтації майбутнього правоохоронця. Тематичний матеріал повинен розвивати естетичні потреби здобувачів вищої освіти, які тісно пов'язані з метою, інтересами, спроможностями, ідеалами особистості і можуть бути сформовані лише за умов добору високоякісних текстів, як художніх, так і фахових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед актуальних напрямів сучасного мовознавства – семасіології, психолінгвістики й етнопсихолінгвістики, теорії тексту, комунікативної лінгвістики – когнітологічний напрям стає найпоширенішим та найтісніше пов'язаний з теорією картин світу. Науковці, що розвинули цей напрям: Дж. Лакофф, С. Томпсон, Ж. Фоконьє, Р. Джекендофф, А. Вежбицька та ін. Українськими ученими у царині когнітології є М. Кочерган, Т. Радзівська, О. Селіванова, С. Жаботинська, Н. Алефрієнко та ін. У центрі когнітології – пізнавальна діяльність людини, її мовний образ, сфера її емоційної й раціональної поведінки, такі важливі феномени, як ментальні процеси.

Когнітивна лінгвістика послуговується своїми термінами, хоч і методика проведення концептуального аналізу і його термінологія перебувають у процесі становлення. Мовна репрезентація поняттєвого апарату когнітивної лінгвістики передусім пов'язана з уявленнями про основні смисли (модуси) людського буття, їх аксіологією, морально-етичною оцінкою. Мовну картину світу українців сьогодні описують такі вчені, як В. Іващенко, О. Левченко, Л. Лисиченко, Т. Космеда, Т. Радзівська, О. Селіванова та інші.

Вирізняється низка прийомів концептуального аналізу, серед яких: аналіз значення за словниковими дефініціями; етимологічний аналіз (С. Воркачов, Г. Кусов); метод «профілювання» (Й. Бартмінський, С. Небжеговська); опис концепту за його асоціативним полем (Л. Чернейко, В. Волинський); «візуальний» метод (Р. Ленекер).

Так, традиційна схема аналізу концептів у сучасних працях з когнітивної лінгвістики включає кілька етапів: досліджується етимологія слова-імені концепту, його словникові дефініції, словотворчі потенції, синтагматичні зв'язки, особливості репрезентації у фразеологізмах, пареміях і афоризмах, які вербалізують його зміст, іноді залучаються дані асоціативних експериментів.

На думку Ю. Степанова, концепт – це «пучок уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань,

який супроводжує те чи інше слово. Концепт, отже, ширший за поняття, оскільки останнє включає сукупність основних ознак, а концепт об'єднує інформацію про всі ознаки реалії [1, с. 24]. Концепт – це концентрат знань людини, її уявлення, що відображені і в мовній формі, що розкриває життєві позиції, системи поглядів, світосприйняття, ментальність відповідного народу.

Формулювання цілей статті. Мета статті – схарактеризувати особливості вияву образу правоохоронця (law enforcement worker) у межах мовного поліцейського дискурсу обидвох культур.

Виклад основного матеріалу. Образ-концепт *поліція* (*police*), посідає у свідомості носіїв української мови важливе місце як образ представника державної влади, що боронить закон, охороняє правопорядок, запобігає злочинам. Лексема *поліція* у Великому тлумачному словнику сучасної української мови відображає систему особливих органів державного управління для охорони існуючого ладу і встановленого порядку. // *розм.* Будинки, приміщення, де розміщені такі органи. 2. *збірн.* Особи, які служать у таких органах; поліцаї. Споріднені слова: *поліцейський*, заст. 1. Стос до поліції (у 1 знач.). // Який працює в поліції (у 1 знач.). // у знач. ім. **поліцейський**, те саме, що **поліцай**. **Поліцейський наглядач** – у дореволюційній Росії – некласний чиновник міської та розшукової поліції. 2. Який спирається на владу поліції (у 1 знач.), який характеризується грубим насильством і сваволею. **Поліцмейстер**: у деяких країнах, а також в дореволюційній Росії – начальник поліції у містах і містечках. **Полісмен**: поліцейський в Англії, США та деяких інших країнах. **Поліцай**: у деяких країнах та Дореволюційній Росії – особа, що служить у поліції, нижчий чин поліції. // Під час 2-ї світової війни – особа, завербована з місцевого населення тимчасово окупованих фашистами районів на службу поліції [2, с. 850]. Отже, ця лексема експлікує смисли «охороняти», «захищати», «існуючий лад», «встановлений порядок», «чиновник міської поліції», «особливий орган державного управління» тощо. Ці смисли зафіксовані як такі, що відображені у тлумачних словниках і мають статус елементів значення наведених лексем, а тому знаходяться в мовній свідомості носіїв української мови як такі, що є визначальними, загальноприйнятими, настановчими. Ці смисли містять яскраво виражений позитивний оцінний заряд і вказують, що довіра до людей, що знають і охороняють закон, є високою, як високою є і суспільна оцінка їхньої діяльності, статус у суспільстві.

У New Webster's Dictionary термін «поліція» (*police*) відображений більш експліцитно, а саме як: a department government responsible for the preservation of public order, detection of crime and enforcement of civil law || the police force || (pl.) members of the police force, a *squad of mounted police* || anybody of people whose job perform a specific functions to keep order and enforce regulations || (*mil.*) the act or process of putting or keeping in order (e.g. the grounds of an army camp) || (*mil.*) enlisted men assigned to perform a specific function [3, с. 589]. У носія англійської мови відношення до цього концепту підсилюється фразеологізмами: *preserve public order, detect crime, enforce civil law, put and keep order, enforce regulation, perform a specific function*.

Термін «поліція» походить від латинського *politia*, далі від давньо-грецького *πολιτεία*, «громадянство, політика, держава», далі від *πόλις* «місто, держава» (належить до праіндоевроп. *p(o)IH – «огорожене місто»). Рос. *полиция* – починаючи з Петра I; запозич. через польськ. *Policja* або з нім. *Polizei* [4, с. 266].

Як слово «міліція» (*militia*), так і «поліція» (*police*) мають іноземне походження. «Поліція» – від слова *polis* (так називалися міста-держави в стародавній Греції). *Militia* – це народне ополчення в перекладі з англійської. Спочатку так і було – народ повставав проти бандитів. Але міліція втратила своє первісне значення і, перетворившись на придаток адміністрації, стала згодом називатися поліцією, що займається в тому числі й охороною правопорядку.

Термін «поліція» вперше застосував Мельхіор фон Осса, який в 1542–1545 роках служив канцлером при курфюрсті Саксонським. Для нього, як і для Ніколя де Ламара, що опублікував «Трактат про поліцію» в 1750 році, це слово означало просто «громадський порядок».

Першою поліцією сучасного типу вважається «Столична поліція Лондона», заснована Робертом Пілем в 1829 році («Дев'ять принципів Піла»). Зокрема, сьомий принцип говорить: «Завжди підтримувати стосунки з населенням, втілюючи в життя історичні традиції, згідно з якими поліція – це суспільство, а суспільство – поліція; поліція складається із представників населення, які отримують зарплату за те, що повністю присвячують свою увагу обов'язкам, покладеним на кожного громадянина, в інтересах благополуччя і виживання суспільства».

До реформи поліції, запровадженої Пілем на основі Закону про столичну поліцію (*Metropolitan Police Act, 1929*), була розповсюджена приватна

поліція («мисливці за злодіями»), завданням якої було отримання підприємницького прибутку. В цьому Піль вбачав причину корумпованості попереднього інституту охорони громадського порядку. Попередній правопорядок у Великобританії, який зник з історії, в багатьох параметрах відрізнявся від сьогоденного. Правоохоронна діяльність майже повністю була в руках приватних осіб і міських общин. В кожному окрузі був чиновник, якого називали «приходським констеблем», завданням якого були арешт правопорушників і розслідування злочинів. Нині термін «констебль» (*constable*) у США та Англії вказує на найнижчий поліцейський чин [4, с. 267].

Ще одними синонімами термінів «поліція», «поліцейський» є терміни французького походження «жандарм», «жандармерія». У Великому тлумачному словнику сучасної української мови жандармерією називали «особливі поліцейські війська в деяких країнах для політичної охорони і розшуку» [2, с. 145]. Лексема «жандарм» запозичена в XVIII ст. з франц. мови, *gendarme* – зрощення словосполучення *gent d'armes* «озброєні люди» (*gent* «люди» < лат. *gens*, род. в. *gentis* «народ», *genus* «походження, народ», *armes* – мн. от *arme* < лат. *arma* «зброя»). Особа, яка знаходиться на службі в жандармерії. Жандарми оцепили дом. Служить жандармом. / Разг. О деспотичном человеке, подавляющем волю другого человека, других людей. Отец был нашим домашним жандармом. Не бригадир, а настоящий ж.! / Публиц. О стране, государстве, правительстве которого жестоко подавляет всякое проявление свободомыслия [5, с. 154]. Жандарм Європи – ідеологічне кліше щодо держави, яка бере на себе поліцейські функції. В історіографії та публіцистиці таке визначення часто вживається стосовно Російської імперії в період царювання імператора Миколи I, а також до нього самого.

До кінця ХУІІІ століття в обов'язки поліції входило забезпечення громадського порядку, правосуддя, законності, а також умов для безпечного і сприятливого життя підданих, турбота високоставлених осіб і держави про фізичний і моральний стан. У кінці ХУІІІ – на початку ХІХ століття термін «поліція» набув більш вузького значення. Тепер він стосувався обов'язків держави забезпечувати громадський порядок та контролювати дотримання законів, особливо кримінального законодавства.

Монополізація державою функцій із забезпечення законності і порядку, особливо в англосаксонських країнах, відбулася порівняно недавно, лише на початку ХІХ століття.

Розглянемо оцінні характеристики, що омовлюють статус правоохоронця, а саме діяльність цієї категорії осіб, що базується на справедливості, законі, охороні правопорядку. В англо-мовних словниках лексема «правоохоронець» представлена низкою термінів-синонімів: *law-enforcement worker, police officer, policeman, officer, constable, copper, flat foot, police official, lady cop, bull, police detective, patrolman, gendarme, peace officer, lawman, female officer, bobby, enforcement officer, operative*, які в перекладі звучать як *працівник правоохоронних органів, поліцейський, офіцер поліції, співробітник правопорядку, охоронець закону, офіцер служби безпеки, представник влади* тощо. У цих словниках зазначається, що правоохоронець – це *police officials who enforce law, maintain law and order, stop crime or catch criminals; a man or a woman whose job is to catch criminals and to make sure people obey the law* [6, с. 732], тобто це визначення, які містять переважно позитивний оцінний заряд, вказуючи на те, що довіра до людей, які охороняють закон, є високою разом із суспільною оцінкою їхньої діяльності та статусу в суспільстві.

Отже, до вже зазначених смислів образу «*поліція*», що стосуються її діяльності і виражені імпліцитно, можна додати такі: «*protective and law enforcement organization, «guardians of the peace», «concern about the welfare of people», «carry out the law», «arresting and guarding criminals», «dealing with political crimes», «policing the city», «to curb the lawlessness», «enforcing rules of conduct of laws».*

В автентичних текстах та спеціалізованих текстах про роботу поліцейських зустрічаємо велику кількість різноманітних сталих мовленнєвих одиниць, що омовлюють діяльність поліцейських: **to chase criminals** – *to follow at speed in order to catch; to pursuit (Many people think we spend our time chasing criminals in fast cars with wailing sirens and flashing lights”, said Errol with a grin. In fact that’s only one small part of the job); to be called out* – *to be suddenly asked to go to work (It has to be a real emergency like a major riot or something to be called out on your night off); to keep your eyes open* – *to watch carefully (Patrolling means walking round keeping your eyes open, making sure you know what’s going on, chatting to people, basically trying to prevent crime); to be on the beat* – *to patrol your own special area (You have your own special area which you have to patrol. It really means being on the beat); to be on the desk* – *to do routine office work (You can be on the desk doing routine office work for a while month at a time. Then the next month you may be driving around on patrol. Then, perhaps you’re on*

the beat for a bit. My girlfriend gets a bit annoyed – she says I’m either on night shift or I’m playing ice hockey! But it’s not being like a doctor; to get involved in fatal accidents; to get cases of child abuse; to get adult victims of crime [7, с. 562]. Наведені приклади характеризують систему правоохоронних органів, номінують ставлення поліцейських до своїх обов’язків та особливу роль у охороні правопорядку. Мовна свідомість англійців фіксує смисли діянь поліцейських «*охороняти правопорядок*», «*впроваджувати закони в життя*», «*відвертати злочинність*», «*зупиняти злочинців*», «*переслідувати злочинців*», «*здійснювати ретельне спостереження за своєю ділянкою*», «*патрулювати вулиці*», «*прибувати на місце фатальних інцидентів*», «*розглядати випадки зловживання*», «*мати справу з дорослими жертвами внаслідок тяжких злочинів*», оцінюючи їх позитивно, і засвідчує, що роль поліцейського в суспільстві є дуже важливою, але його праця дуже непроста і вимагає значних розумових, фахових та фізичних зусиль.

Проте слід зауважити, що у суспільстві існують явища, коли цей образ, м’яко кажучи, не викликає симпатії, виокремлюються смисли щодо дій поліції з негативною семантикою, вони приховані, носять «суб’єктивний характер» і відзначаються «свавіллям», «жорстокістю», «грубим насильством», «корумпованістю», «безкарністю», призводять до «порушення закону». Працівники поліції як озброєний орган виконавчої влади, хоча й діють заради суспільного добробуту, порядку і безпеки, водночас обмежують права особи-правопорушника, і зазвичай повноваження поліції на обмеження свободи особистості втілюються в життя набагато частіше, ніж коли це робиться для захисту всього населення, що виражається в прямих номінаціях з негативною небажаною конотацією. Наприклад, мовні одиниці-евфемізми, що можуть викликати неприємні асоціації: *nightstick (baton, club, truncheon), stun gun, tear gas, to apprehend/detain someone (to arrest), preventive detention (imprisonment without bail), to bring someone to justice (to punish for a crime), segregation unit (cell), to be caged in special sections, to seize and search spectators, to infringe on the personal liberty of supporters, to be locked down, to be locked up for life (life imprisonment).*

Ще давньогрецькі філософи окреслили «шкалу оцінки», де виокремили позитивне і негативне як таке, що послідовно виявляється у світі. На думку Т. Космеди, людина може оцінювати довкілля на основі врахування об’єктивних і суб’єктивних чинників. Як відомо, мова є асиметричною щодо вираження категорії оцінки: мовних засобів для

вираження негативної оцінки набагато більше, ніж для вираження оцінки позитивної, вони різноманітніші і багатші [8, с. 68].

Висновки. Як бачимо, в основі наведених смислів, як сучасних, так і тих, що своїм корінням сягають у давнину, лежать об'єктивні критерії, що передбачають раціональну оцінку діяльності під знаком «+», яка повинна базуватися на справедливості, законі, праві і правді. Оцінка діяльності правоохоронців у мовній свідомості англійців та українців, за нашим спостереженням, концентрується більше у зоні позитивного її простору.

Тому у процесі формування світоглядної позиції майбутніх фахівців у вищій школі слід врахувати наявність у навчальних текстах соціокультурної інформації (ідіоматичних мовленнєвих одиниць, денотативних і конотативних

реалій). Використання соціокультурних знань і понять (наприклад світогляд народу) забезпечує глибоке концентричне формування у здобувача вищої освіти понять та уявлень, збагачення асоціаціями. Конотативні реалії або «неповно еквівалентна лексика» часто сприймаються як еквівалентні. Специфіка зв'язків і сполучень слів відображає структуру формування та формулювання думки, властиву певній нації. Стереотипи відбитків реальної дійсності сформовані у свідомості народу і відображені у мові. Становлення високопрофесійної особистості може мати успіх лише завдяки ефективному використанню фрагментів англійської спеціалізованого навчального матеріалу з урахуванням змістовних, мовних і методичних якостей професійних і культурологічних текстів.

Список літератури:

1. Степанов Ю. Константы: словарь русской культуры: Изд. 2-е, испр. и доп. М.: Академический Проект, 2001. 990 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВІФ "ПЕРУН", 2007. 1738 с.
3. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. Copyright 1993 by Lexicon Publication. 1248 p.
4. Словник української мови в 11 томах / за ред. І.К.Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т.4. 990 с.
5. Дрофа Н. М. Шанский, Т.А.Боброва. Школьный этимологический словарь русского языка. Происхождение слов . М.: 2004. 988 с.
6. Longman Essential Activator. Addison Wesley Longman Limited, 1997. 938 p.
7. New Blueprint Intermediate. Workbook. Brian Abbs and Ingrid Freebairn 1995. Pearson Education Limited. Edinburgh Gate, Harlow. 1176 p.
8. Космеда Т.А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток категорії оцінки : монографія . Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2000. 350 с.

Skovronska I. Yu., Yuskiv B. M. THE CONCEPT OF "LAW ENFORCEMENT OFFICER" IN THE LANGUAGE CONSCIOUSNESS OF THE NATION (English-Ukrainian discourse)

The article considers the formation of the image of a law enforcement officer in the linguistic consciousness of the British and Ukrainians, a number of meanings that determine the status of this category of persons.

The image-concept of a law enforcement officer occupies an important place in the minds of Ukrainian speakers as the image of a representative of state power that defends the law, protects law and order, and prevents crimes. The traditional scheme of the concept analysis in modern linguistics includes several stages: the etymology of the word-name of the concept, its dictionary definitions, word-formation potentials, syntagmatic connections, features of representation in phraseology, paremias and aphorisms that verbalize its meaning. It is emphasized that a concept is a bundle of ideas, concepts, knowledge, associations, experiences that accompanies a word. The concept is broader than the concept, as the latter includes a set of basic features, and the concept combines information about all the features of reality. The concept is a concentrate of human knowledge, its ideas, which are reflected in the language form, which reveals life positions, systems of views, worldview, mentality of the people.

The image-concept of a policeman explains the meanings, which contain a pronounced positive evaluation charge and indicate that the trust in people who know and protect the law is high, although there are meanings of police actions with negative semantics.

The formation of a professional personality can succeed only through the effective use of fragments of English-language specialized educational material, taking into account the content, language and methodological qualities of texts, namely, taking into account the aesthetic potential, vocabulary and style and thematic principles.

Key words: concept analysis, law enforcement worker, meaning, language awareness, law and order.